

Tale av Sverre Jervell under Dagsavisens sommerfest og Willy Brandt seminar i Oslo 19. juni 2018

Dere har nettopp gitt «Arbeiderbladets aviskone» til en politisk flyktning. I dag ville vi nok sagt til en asylsøker.

Willy Brandt kom hit som tvilsom asylsøker etter å ha unnsloppet en arrestasjon i Tyskland. Han tok seg inn i landet ulovlig, han meldte seg ikke for politiet ved ankomst og han opererte med falske identiteter.

Hvis han med det utgangspunktet hadde søkt om politisk asyl i dag, ville han antakelig fått avslag. Og med den flyktning-politikken Norge førte i 1933, ville «kommunisten» Herbert Frahm (Willy Brandt) temmelig sikkert bli avvist og sendt tilbake til Tyskland.

Når Willy Brandt likevel fikk opphold i Norge, hang det sammen med hans gode kontakter i arbeiderbevegelsen. Men det forhindret ikke at fremmedpolitiet oppsøkte han fire ganger og forsøkte å kaste han ut av landet. Hver gang fikk han hjelp av sentrale folk i arbeiderbevegelsen.

Men møtene med norsk politi var ubehagelige for den unge flyktningen. Han forteller i sine memoarer at han hele livet hadde en motvilje mot politi som følge av disse opplevelsene.

I Norge fikk Willy Brandt raskt gode kontakter i AUF. Det tok ikke mange månedene før han leverte sine første artikler til Arbeiderbladet. Dermed fikk han en rekke gode kontakter som på ulike måter hjalp han. Redaktør Finn Moe ble en venn som hjalp han når politiet ville utvise ham. Og i den første tiden, før han lærte norsk, brukte han Aase Lionæs som tolk. Hun skulle komme til å bli Norges fremste kvinnelige politiker, og mange år senere skulle hun tildele ham Nobels fredspris.

Hans norske partivenner ga han god støtte. I tillegg hadde Willy Brandt en god porsjon flaks. Det er en rekke eksempler på det. Jeg tar to eksempler.

Like før krigen var han på besøk i Berlin. Han reiste da med falsk pass under navnet Gunnar Gåsland. Dette var visstnok ikke et helt proft falskneri.

I Berlin måtte han veksle penger, og han gikk inn i en bank på Kurfürstendamm. Etter at han hadde levert fra seg passet i skranken, forklarte han på tysk hvor mange mark han trengte. Da oppdaget han at det sto en norsk nazist bak ham i køen. Denne nordmannen forundret seg antakelig over at en landsmann kunne uttrykk seg på så velformulert tysk. Det virket sikkert mistenkelig.

Nordmannen spurte derfor Willy Brandt om han var norsk. Brandt bekreftet det på flytende norsk. Mannen bak noterte at Brandt ikke hadde noen merkbar dialekt og spurte hvor han kom fra. Willy Brandt svarte raskt og snarrådig: Min far jobber på jernbanen! Så forlot han lokalet.

Han hadde enda mer flaks senere.

I 2002 var vi på et arkiv i Potsdam utenfor Berlin og så på dokumenter om krysseren Blücher som ble senket ved Drøbak 9. april 1940. Der fant vi at det tyske sikkerhetspolitiet hadde med en gruppe medarbeidere ombord som skulle arrestere mistenkelige tyske flyktninger ved ankomst Oslo. På denne listen sto «Herbert Frahm alias Willy Brandt» med korrekt adresse i Oslo.

Det tyske sikkerhetspolitiet hadde altså funnet ut at den Willy Brandt som skrev anti-nazistiske artikler i Arbeiderbladet, var Herbert Frahm fra Lübeck som skulle arresteres og som var fratatt sitt tyske statsborgerskap i 1935 etter at han hadde forlatt landet. Takket være senking av Blücher forsvant lista, og det ble ikke noe av arrestasjonene. Willy Brandt kom seg i sikkerhet i Sverige.

Her må vi ha lov til å reise spørsmål med et «historisk hvis». Hva hadde det betydd for tysk og europeisk utvikling hvis Willy Brandt ikke hadde fått opphold i Norge? Hvis han var blitt arrestert i Berlin, eller hvis Blücher ikke var blitt senket i april 1940?

Vi aner at mye ville sett annerledes ut for Brandt. For oppholdet i Norge fikk langtrekkende følger for ham.

Da han kom til Norge i 1933 tilhørte han SAP, en ytterliggående radikal gruppering. Han skulle knytte politiske kontakter i Norge og fremme radikale ideer i nært samarbeid med Mot Dag. Men overbeviseren ble

selv overbevist. Han ble tidlig smittet av den sosialdemokratiske tenkning han møtte i arbeider-bevegelsen, særlig etter dannelsen av regjeringen Nygårdsvold i 1935. Disse nye politiske ideene skulle senere åpne for ham i SPD i Tyskland.

Selve veien inn i SPD i Berlin ble også mulig takket være oppholdet i Norge. For i 1947 tilbød Einar Gerhardsen Willy Brandt stillingen som presseattaché ved den norske militærmisjonen i Berlin. Offisielt var han presseattaché, men i dag ville vi nok sagt at han var etterretningsmann. Gerhardsen ønsket en mann i Berlin som kunne følge med i utviklingen for å se hva som skjedde i de gamle nazistiske miljøene. Den oppgaven fikk Brandt.

Tiden i Berlin ble en ny fase i Brandts politiske liv. Her kom han i kontakt med SPD, og i 1949 ble han valgt inn i byparlamentet. Det er vanskelig å se at denne utviklingen hadde vært mulig uten tiden i Norge.

Jeg kommer nå tilbake til spørsmålet: hva ville skjedd med europeiske og tysk politikk hvis Willy Brandt var nektet opphold i Norge i 1933 eller hvis Fremmedpolitiet hadde klart å få ham utvist?

Vi kan selvsagt ikke gi noe klart svar, men vi kan peke på hva Willy Brandt utrettet da han senere ble tysk utenriksminister og forbundskansler.

Willy Brandt fikk fredsprisen i 1971 for sin østpolitikk. Det er her hans største fortjeneste for europeisk utvikling ligger. Det er den som gjorde Brandt til en av de mest betydelige europeiske statsmenn i andre halvdel av forrige århundre.

Grunntanken bak politikken var at det måtte føres en kontinuerlig dialog med øst. «Endring gjennom tilnærming» var slagordet. Det lyktes. En prosess kom i gang som bidro til at Muren i Berlin falt, Tyskland ble gjenforent og det europeiske politiske kartet ble tegnet om. Dette skjedde uten krig eller store blodsutgytelser.

Vi vet selvsagt ikke hva som hadde skjedd hvis ikke Brandts østpolitikk var blitt ført.

Det er også interessant å trekke fram dette i dag nettopp fordi andre krefter og en annen tenkning dominerer. De som vil ha konfrontasjon og ikke de som vil ha dialog og samtaler, preger i dag øst/vest-politikken.

Hva ville skjedd med Norges forhold til Tyskland i etterkrigs-tiden uten Brandt?

Vi vet at Nederland og Norge var de to europeiske landene der hatet mot tyskere og Tyskland holdt seg lengst etter annen verdenskrig. I denne vanskelige tiden spilte Willy Brandt en svært viktig rolle som forsoner, og han bidro dermed til å normalisere forholdet mellom Norge og Vest-Tyskland.

Når norske regjeringsmedlemmer kom til Bonn, nesten uansett parti, var Willy Brandt åpen for samtaler. Jeg var selv to ganger med norske utenriksministre til Bonn hvor de hadde samtaler med utenriksminister Willy Brandt. Jeg har et godt bilde av den støtten han ga.

De båndene som Brandt var med på å etablere, ga Norge, og ikke minst Arbeiderpartiet, varige kontakter i Bonn/Berlin. De er fulgt opp av politikere som Gro Harlem Brundtland, Knut Frydenlund og Thorvald Stoltenberg, - og i de senere år, av Jonas Gahr Støre.

Jeg tillater meg her å knytte inn noen mer personlige politiske bemerkninger som går på norsk utenrikspolitikk og Tyskland.

Jeg tror nemlig at de politiske båndene til Berlin kan bli svært viktige for norske utenriks- og sikkerhetspolitikk i årene framover. Vi er nå inne i fase med store utfordringer i de atlantiske forbindelsene, enten det nå gjelder handel, klimaspørsmål eller sikkerhet. Det har ikke bare å gjøre med Trump.

Tyskland og Frankrike tales det åpent om at de europeiske landene må vise fasthet overfor USA og selv ta mer ansvar for utviklingen.

I dag er Norge det europeiske landet som er knyttet sterkest til USA når det gjelder sikkerhet og forsvar. Og mens europeerne tenker nye tanker og revurderer sin politikk, fortsetter Norge ufortrødent å bygge ut de militære bindingene til USA. Jeg nevner stikkordsmessig: flykjøpet, US Marines som trener i Trøndelag og Troms, amerikanske fly på Rygge og Andøya ...

Med dagens utvikling kan ikke Norge fortsette å legge alle eggene i en sikkerhetskurv. Det må derfor komme en diskusjon i Norge om hvordan vi kan styrke de militære båndene til europeiske NATO-land og til de nordiske land. I en slik prosess blir våre politiske bånd til Berlin svært viktige.

Jeg tror at den sterke vending Norge tok mot den anglosaksiske verden, først Storbritannia og så USA, etter annen verdenskrig, har nådd et topp-punkt.

Vi er et lite land, og små land må alltid tilpasse sin utenriks-politikk til endringer i landets omgivelser. En god utenrikspolitikk for et lite land er en politikk som raskt tilpasses endringer i landets omgivelser og da på en måte som best mulig sikrer landets interesser.

En svekking av de atlantiske forbindelsene, er en slik ytre endring som krever tilpasningen i norsk politikk. I første omgang bør det utvikles en b-strategi som tar høyde for at slike endringer kan skje. I neste omgang bør det, om nødvendig, føre til at Norge demper sine bindinger til USA og vender seg politisk, også forsvarspolitisk, mer mot Europa. Det betyr noe mer Berlin, og også mer Norden, og mindre Washington.

Med en slik utvikling kan vi sende gode tanker til Willy Brandt og de norsk-tyske forbindelser han var med på å bygge opp. De har lagt et grunnlag for en tilpasning i europeisk retning.

La meg avslutte her med et hjertesukk:

Willy Brandt var norske statsborger i nesten ti år. Han var også borger av Oslo by.

Ingen andre norske statsborgere, eller borgere av Oslo har spilt en så stor rolle for europeisk utvikling som Willy Brandt. Ingen annen norsk asylant har gjort en slik karriere!

Da er det forbausende at Oslo ikke har oppkalt en gate etter ham. Dette er en sak som ble tatt opp på 100 års dagens for Willy Brandts fødsel i 2013. Den gang synes tydeligvis alle dette var en god ide. Men intet er skjedd.

Kanskje kan denne prisutdelingen gi støtet til at en av de største europeiske statsmenn i siste del av forrige århundre får en gate eller plass i Oslo oppkalt etter seg?

Sverre Jervell,
Oslo, 19. juni 2018